

УДК 376.075.8

В.Е. Левицький

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ З ПОРУШЕНИМ ІНТЕЛЕКТОМ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

Стаття містить результати теоретико-експериментального вивчення питання процесу підготовки учнів старших класів з порушеним інтелектом до сімейного життя.

Ключові слова: підготовка до сімейного життя, статеве виховання, учні з порушеним інтелектом, педагогічна практика.

Статья содержит результаты теоретико-экспериментального изучения вопроса процесса подготовки учеников старших классов с нарушенным интеллектом к семейной жизни.

Ключевые слова: подготовка к семейной жизни, половое воспитание, ученики с нарушенным интеллектом, педагогическая практика.

Сім'я – невід'ємна частина суспільства, і неможливо зменшити її значення. Жодна нація, жодне цивілізоване суспільство не обходилося без сім'ї. Після закінчення спеціальної школи більшість учнів з вадами інтелекту створюють власні сім'ї, а отже, потребують відповідної вихованості і морально-етичної підготовки до шлюбних стосунків. Але на відміну від школярів із нормальним інтелектом, учні з порушеним інтелектом самостійно не можуть здобувати досвід щодо сімейних стосунків; розширювати уявлення про взаємини між представниками різної статі, про господарсько-економічну функцію сім'ї і часто власна сім'я не виступає у якості зразка. Тому підготовка до сімейного життя є вкрай необхідною ланкою педагогічної роботи саме у спеціальній школі інтернатного типу.

Проблема підготовки до сімейного життя є досить актуальною тому, що одним із найважливіших напрямків діяльності школи, сім'ї, суспільства в цілому у вихованні підростаючого покоління є: підготувати до подальшого самостійного життя, і зокрема, виховати майбутніх матерів і батьків; розкрити перед юнаками та дівчатами мудрість і складність життя, що допоможе стати їм зрілими й обачними, уникнути тієї легковажності, яка зараз є у поглядах та вчинках молодих людей. Для здійснення цієї підготовки необхідно

озброїти педагогів, психологів, вихователів, батьків сучасними уявленнями про сім'ю, про шлюбно-сімейні стосунки, про процес статевого розвитку і виховання, а також про фізіологічні та психологічні особливості представників чоловічої та жіночої статі, що є досить важливими у процесі їх взаємовідносин і сприятиме попередженню відхилень у психосексуальному розвитку.

Дана проблема у галузях як спеціальної так і загальної психології та педагогіки є мало вивченою. До недавнього часу їй надавалось другорядне значення і були висвітлені лише окремі аспекти. Ряд вчених, таких як П.П. Блонський, Г. Борман, Г. Шилле, А. Гасадіна займались вивченням проблеми статевого виховання дітей і підлітків. Вони склали поради батькам та вчителям щодо статевого виховання дітей. Суттєве місце проблемі підготовки підростаючого покоління до сімейного життя відводиться у працях А.С. Макаренка, В.А. Сухомлинського, які багаті ідеями щодо виховання сім'янина. У цьому напрямку працювали науковці-дефектологи: Л.С. Дробот, Н.П. Іллящук, Г.М. Мерсіянова, які надавали особливе місце проблемі практичної підготовки учнів спеціальної школи до самостійного життя і праці. Зокрема, вивченням даної проблеми займались С.П. Миронова, М.П. Матвеева, які розглянули питання підготовки учнів з порушеним інтелектом до подружнього життя, розкрили зміст та методи статевого виховання.

Метою статті є науково обґрунтувати теоретично доцільні психолого-педагогічні методи і засоби підготовки старшокласників з порушеним інтелектом до сімейного життя через розгляд стану педагогічної практики реалізації виховного впливу у спеціальній школі.

Спостереження за педагогічною практикою реалізації підготовки молоді до сімейного життя дає підстави говорити, що у статевому вихованні практикується декілька стратегій.

Перша, директивна, авторитарна, – запровадження якої передбачає норми, сувору регламентацію та контроль статевої поведінки молоді. При цьому, знання не є доступними, їх добір здійснюється у спосіб щоб регламентувати певні норми поведінки та не допустити вільного тлумачення тих чи інших питань, заблокувати інтерес до табуйованих проблем. При такій стратегії статевого виховання частина інформації замовчується або зводиться до того – кого і чого мають боятися діти. Стать у свідомості дорослих і дітей виступає сферою, яка протистоїть розуму людини, сферою безрадісною, тривожною, сповненою страхів. Звідси широко розповсюджена позиція педагогів та батьків: застерегти, не допустити, вберегти. У разі коли сім'я, школа, широке соціальне оточення поділяють таку парадигму статевого виховання, її результатом стають фобії, витіснені переживання, що звичайно не оптимізує вірогідність створення міцної сім'ї.

Саме репресивна тактика статевої просвіти юнацтва була на озброєнні у дитячих освітніх закладах, медичних центрах України протягом тривалого часу.

Іншою стратегією, яка залишається поширеною в Україні останнім часом, та є протипагою крайнощам попередньої, це біологізаторсько-фізіологічний підхід, зведення його до суми санітарно-гігієнічних знань. На біологізаторських засадах підготовки до сімейного життя будує свою роботу чимало інституцій в Україні, які випускають брошури, буклети, пам'ятки для підлітків та юнацтва. Позитивною стороною у цьому випадку є те, що діти дізнаються про питання статі, хоча можливо це просто спроба перекласти відповідальність з педагогів на видавництва, що може бути пояснено невідповідністю більшості педагогів до комплексної реалізації статевого виховання в межах школи і особливо в старших класах.

Негативною стороною є надмірне спрощення сутності питання, де морально-етичні акценти стосунків представлені недостатньо. Також поза педагогічним контролем залишається суб'єктивне сприйняття інформації дитиною. Педагоги не знають який висновок зробила дитина з цієї інформації.

На думку А.Г. Хрипкової, Д.В. Колесова основними цілями підготовки молоді до сімейного життя є:

- Виховання почуття поваги до людей – не тільки як до людей взагалі, а і як до представників своєї і протилежної статі, здатності враховувати і поважати їх специфічні особливості і інтереси.
- Повідомлення необхідних елементарних відомостей про фізіологічні і психологічні особливості розвитку чоловіка і жінки.
- Попередження і корекція шкідливих звичок, соматичних і нервово-психічних розладів, пов'язаних з статевою диференціацією і міжстатевими стосунками.
- Виховання відповідального ставлення до свого здоров'я і здоров'я інших людей.
- Підготовка до сімейного життя; виховання бажання створити міцну, дружну сім'ю, відповідальне ставлення до майбутніх дітей.
- Формування педагогічної культури батьків учнів [5].

Щодо практики реалізації то авторитетність джерела виховного впливу ґрунтується на тому, що до процесу підготовки до сімейного життя мають залучатися фахівці: медики, психологи, юристи, педагоги з відповідною підготовкою. Послідовність, системність передбачає наступність у передачі знань, у здійсненні навчально-виховної роботи, необхідної для засвоєння обсягу інформації.

Типовою помилкою у педагогічній практиці щодо підготовки молоді до сімейного життя у сучасній школі є прагнення розв'язати питання масово (найчастіше у формі лекторіїв, які проводять

працівники охорони здоров'я), в результаті порушується диференційований підхід до слухачів залежно від віку, статі, інтересів. Недосконалим у більшості випадків залишається зміст виховання, який зводиться до залякування наслідками венеричних захворювань, небажаною вагітністю; неадекватного висвітлення питань контрацепції. Під час реалізації вчителями та вихователями підготовки до сімейного життя недостатньою є опора на життєвий досвід дітей, який сам по собі є недостатнім, інколи неадекватним, знання бідними. Ці фактори призводять до того, що система цінностей засвоюється однобічно та неадекватно. Результатом цього є недостатня гнучкість поведінки дитини, прагнення повторювати, засвоювати нове таким, яким воно представлено.

Прискорення фізичного розвитку сучасних дітей ставить перед вихователями, батьками серйозні вимоги. Особливо це стосується недопущення відхилень у психосексуальній сфері.

Аналіз педагогічної практики виявив, що серед факторів, які порушують адекватний статевий розвиток школярів, слід виділити такі: безнаглядність; занадто сильні подразники сексуального характеру; ситуативна, несистемна, непрофесійна статева просвіта за відсутності статевого виховання та підготовки до сімейного життя.

Опитування вчителів і вихователів виявило, що основна увага при підготовці учнів з порушеним інтелектом до сімейного життя приділяється формуванню навичок господарської діяльності, при цьому не обговорюються сімейні ситуації, не роз'яснюються причини можливих сімейних конфліктів; виховання культури відносин здійснюється на недостатньому рівні.

Найбільш дієвими методами роботи з підготовки до сімейного життя є: розповіді, пояснення, виховні заходи (бесіди, свята, тематичні вечори), організація педагогічно доцільного та психологічно безпечного міжстатевого спілкування, відповіді на питання дітей, проведення сюжетно-рольових ігор, розв'язання проблемних ситуацій, читання спеціально рекомендованої літератури, співпраця з медичними працівниками школи, організація психокорекційної роботи, залучення до суспільно-корисної праці, організація виховного впливу засобами мистецтва.

Закріплюючи уявлення про позитивні стосунки між чоловіками і жінками, педагогам слід делікатно ставитись до дружби між учнями різної статі, допомагати їм усвідомлювати свої вподобання та їх причини, формувати прагнення бути гідними цієї дружби, потребу у вдосконаленні. В учнів з порушеним інтелектом старшого шкільного віку спостерігаються часті зміни настрою, поведінки. Причиною цих змін є те, що діти переживають невідповідність між фізіологічною та соціальною готовністю до дорослого життя. Саме у цей період учні

потребують порад педагога, слід проявляти особливий такт і формувати довірливі стосунки. Псевдо дорослість також може проявлятися у вживанні алкоголю, палінні, сексуальній близькості.

Окрему роботу необхідно проводити з дівчатами, вагітність яким протипоказана з медичної точки зору. Щоб запобігти психічним травмам і різним збоченням, індивідуальну роботу слід проводити і з учнями, які ймовірно не одружаться. Для деяких розумово відсталих школярів характерні психопатоподібні риси поведінки, що ускладнює взаємовідносини. Слід показати дітям причини сімейних сварок: впертість, грубість, лінь, пияцтво.

Початковим моментом готовності до шлюбу і сім'ї є також усвідомлення суспільної значимості своїх дій, певних обов'язків один перед одним, відповідальність за сім'ю і дітей, добровільне прийняття неминучих в сімейному житті турбот і обмеження особистої волі. Оскільки розуміння цього далеко не є наявним у юнаків і дівчат з порушеним інтелектом. Також не можливо залишити поза увагою мотиви вступу до шлюбу, серйозне і відповідальне відношення до заміжжя і до одруження, вибір супутника життя, уявлення про щастя, про сім'ю і стосунки в ній, зв'язок особистих і суспільних інтересів.

Для старшокласників будуть безперечно цікавими і водночас корисними практичні заняття, спрямовані на краще формування навичок користування гігієнічною та декоративною косметикою та на прищеплення естетичного смаку, наслідування моди. Великі можливості у практичній підготовці учнів до сімейного життя має гурткова робота. Гуртки за інтересами допоможуть не тільки організувати дозвілля, а і навчать їх господарській діяльності, необхідній у подружньому житті. Також нами було виявлено, що при обговоренні деяких питань, що стосувались сімейного бюджету, учні мають поверхневі знання щодо його правильного наповнення та розподілу, а отже вимагає від педагогів розгляду цієї проблеми.

Школярі з порушеним інтелектом не можуть на належному рівні розподілити функціональні обов'язки у сім'ї, не розуміють їх сучасну уніфікацію. Тому слід обговорювати проблеми чоловічої і жіночої праці, сімейних обов'язків. Старшокласникам необхідно наводити приклади відмінності окремих сімей, а саме: взаємостосунки, повага один до одного, виховання дітей, проведення дозвілля. Також необхідно підводити їх до висловлення і обґрунтування своїх поглядів і висновків.

Ефективність підготовки учнів старших класів школи-інтернату з порушеним інтелектом до сімейного життя залежить від правильних уявлень про сім'ю, від сформованих знань про фізіологічні, соціальні та етичні аспекти взаємин між юнаками і дівчатами, вироблення відповідних навичок поведінки, а також навичок самообслуговування,

ведення домашнього господарства, орієнтування у навколишній дійсності.

Рівень готовності учнів залежить від правильного обрання форм, методів і засобів психолого-педагогічного впливу і своєчасного його здійснення.

Знання специфіки роботи з дітьми з порушеним інтелектом необхідні як вчителям, вихователям, психологу, так і батькам. Прищеплення правильних уявлень, знань, вмінь і навичок допоможе у правильному руслі підготувати випускників спеціальної школи до сімейного життя.

Список використаних джерел

1. Бабюк І.О., Бенюх Н.Є., Авраменко А.І. Статеве виховання дітей і підлітків-інвалідів. – Донецьк: Доусм, 1998. – 30 с.
2. Исаев Д.Н., Каган В.Е. Половое воспитание детей: Медико-психологические аспекты. – Л.: Медицина, 1988. – 160 с.
3. Колесов Д.В., Сельверова Н.Б. Физиолого-педагогические аспекты полового созревания. – М.: Педагогика, 1978. – 224 с.
4. Кон І.С. Вступ до сексології. – К.: Либідь, 1991. – 304 с.
5. Хрипкова А.Г., Колесов Д.В. В семье сын и дочь: Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1985. – 240 с.

The article contains results teoretiko-experimental study of question of process of preparation of students of higher forms with the broken intellect to domestic life.

Keywords: preparation to domestic life, sexual education, students, with the broken intellect, pedagogical practice.

Отримано 1. 10.2011

УДК 376-056.36

Т.В. Лісовська

ВИКОРИСТАННЯ КОМУНІКАТИВНОГО АЛЬБОМА ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ ДІТЕЙ З ПОМІРНОЮ ТА ТЯЖКОЮ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ НЕДОСТАТНІСТЮ З ОТОЧУЮЧИМИ

У цій статті відображені можливості використання невербальних засобів комунікації в навчанні дітей з помірною та тяжкою інтелектуальною недостатністю. Як альтернативний засіб комунікації